

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Frédéric Bastiat (1801-1850)

Leen, A.R.; Nentjes H., Heertje A., e.a.

Citation

Leen, A. R. (2004). Frédéric Bastiat (1801-1850). In H. A. , e.a. Nentjes H. (Ed.), *Marktmeesters. Portretten van Vooraanstaande Liberale Economen* (pp. 93-113). Den Haag: Boom. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/43291>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License:

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/43291>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

FRÉDÉRIC BASTIAT

HET ARSENAAL VAN DE VRIJHANDELAAR

Auke R. Leen

a.r.leen@law.leidenuniv.nl

1. Inleiding

Wat zou het fijn zijn als we ons geen zorgen meer hoefden te maken of het uitmaakt als we iets aan of van iemand in Gelderland of de Verenigde Staten zouden verkopen dan wel kopen. Consumenten hebben zich daarover eigenlijk al nooit zorgen gemaakt. Ze kopen gewoon daar waar de verhouding prijs en kwaliteit hen het beste bevalt. Ook producenten kopen en verkopen gewoon waar het gewin het grootst is. Maar vaag in het achterhoofd hebben ze toch wel het idee dat kopen van “Nederlandse waar” zo niet voor hen zelf dan wel voor het eigen land van voordeel is. Het laatste zou het algemeen belang dienen. Kennelijk hadden ze daarvoor slechts het tegengestelde eigenbelang op het oog. Kortom bij handel met het buitenland is er altijd wel een “maar” in het achterhoofd. Vandaar ook dat er altijd wel sympathie is voor de hoeder van het algemeen belang, de overheid.

Een overheid die, met de betalingsbalans als zichtbaar ijkpunt, beleid voert. Maar als die balans nu nergens opslaat, is deze ook van geen belang voor het beleid. De betalingsbalans, dat mercantilistische relikwie van na de middeleeuwen, kan beter naar het rariteitenkabinet verdwijnen. Net zoals er wel meer diagnosemiddelen en medicijnen uit die tijd daarnaar toe zijn verdwenen. Dan kunnen we eindelijk recht doen aan Bastiat. Want als het waar is dat iedere denker maar één gedachte heeft, dan is dat voor Bastiat heel duidelijk: hij was de onvermoeibare strijder voor vrijhandel en het “afschaffen” van de betalingsbalans.

Een strijd die hij zelf ervoer als een tegen windmolens. Want er zit één groot nadeel aan het verkopen van de wereld van de vrijhandel. Op het eerste gezicht is het tegendeel waar. De tegenstanders hebben aan één woord genoeg, de voorstanders moeten een betoog opbouwen. En hier komt ook Bastiats polemische stijl om de hoek kijken, met humor, dialoog, fabels, satire, en, meest van al, *reductio ad absurdum*. Bastiat geeft kritiek op links, het socialisme van toen, de anti-globalisten van nu, met zijn nadruk op de harmonie tussen de klassen, en op rechts met zijn strijd tegen protectie. Laten we het dus proberen met deze—volgens de grote kenner van de geschiedenis van het economisch denken, Joseph Schumpeter—briljantste economische journalist ooit. Een karakterisering die beaamd is door Friedrich Hayek, de economie Nobelprijswinnaar. Deze noemt hem een geniale publicist. We moeten de karakterisering van Karl Marx met betrekking tot Bastiat maar als extra aanmoediging opvatten. Hij noemde Bastiat de banaalste en daardoor meest succesvolle vertegenwoordiger van de vulgair economische apologetiek. Nu duidelijk was Bastiat. De studies van Marx vergden in de loop van de tijd een grote verzameling geschriften om te begrijpen wat hij werkelijk bedoelde. Bij Bastiat is daarentegen, voor een goed begrijpen, het origineel voldoende.

2. Bastiat: zijn leven en werken

Wie is deze pionier van het vrije markt kapitalisme? Claude Frédéric Bastiat wordt geboren in de Franse havenstad Bayonne op 30 juni 1801. Zijn vader schrijft over hem. “Frédéric is altijd aardig en goed gehumeurd, maar hij bezit een luiheid die zijns gelijke niet kent. Als hij iets in het leven wil presteren zal hij zich radicaal moeten veranderen.” Door de dood van zijn vader wordt hij op zijn negende wees (zijn moeder was twee jaar daarvoor al overleden). Hij wordt opgevoed door zijn grootvader en een tante. Na zijn schooltijd, hij was een goede leerling maar deed het afsluitende examen niet, gaat hij op zijn 17e werken in het familiebedrijf. Een (groot)handelsbedrijf dat zijn grootvader had gesticht. In die tijd wordt hij ook in de vrijmetselarij ingevoerd en treedt toe tot de loge *La Zélée* (de ijverige/de toegewijde). Na het overlijden van zijn grootvader erft hij op zijn 25e een deel van het familielandgoed bij Sengresse in het kanton Mugron. Hier gaat hij ook wonen. Na een mislukte poging het landgoed te moderniseren, zet hij al zijn tijd in voor zijn verdere intellectuele ontwikkeling. Samen met zijn buurman werkt hij zich in de daarop volgende twintig jaar door een enorme hoeveelheid boeken over filosofie, geschiedenis, politiek, godsdienst, reizen, poëzie, economie, biografieën en meer. Na een kort huwelijk vlak voor zijn dertigste, dat bijna onmiddellijk na de voltrekking werd ontbonden, volgt zijn benoeming tot vrederechter, een positie die hij tot 1846 vervult.

In 1834 verschijnt zijn eerste artikel. Het onderwerp is economische vrijheid voor allen versus protectionisme voor weinigen. In 1833 wordt hij als afgevaardigde van het kanton Mugron gekozen in de *Conseiller Général* van les Landes en in 1839 weer herkozen. In 1844 verschijnt van hem in het prestigieuze tijdschrift *Journal des Économistes* een artikel dat hem nationaal en internationaal beroemd maakt als een voorstander van vrijhandel. In 1845 begint hij een vriendschap met Richard Cobden de leider van de Engelse *Anti-Corn Law League*. Het centrale punt van kritiek waren de graanwetten. Hiermee werd de prijs van graan in Engeland door importquota en prohibitief hoge invoertarieven hoog gehouden. Het afschaffen van de graanwetten was een zeer moeilijke taak, te meer omdat vier vijfde van de leden van het parlement de landheren vertegenwoordigden die er een direct belang bij hadden ze hoog te houden. Maar de filosofie van de beweging was veel breder. Volgens de *League* was de welvaart van Engeland afhankelijk van individueel concurrerend gedrag waardoor markten konden worden vergroot. Vrijhandel betekent goedkoop voedsel voor een ieder, werk voor de werkers en nieuwe markten voor de werkgevers. En zo organiseerde ook Bastiat een Franse vrijhandelsassociatie. In 1845 verschijnt zijn eerste boek *Sophismes Économiques*, het handboek van de vrijhandelaar. In 1848 wordt hij gekozen in het constituerende Franse parlement, om in 1849 ook voor de wetgevende vergadering te worden gekozen. Hij zat links. In 1850 verschijnt zijn *magnum opus Harmonies Économiques*. In het voorjaar van 1850 vervallen voor Bastiat door een zware tuberculose alle toekomstplannen. In september van dat jaar reist hij naar Italië alwaar het klimaat gezonder zou zijn. Het mocht echter niet meer baten, op kerstavond 1850 overlijdt Bastiat in Rome.

3. Bastiats methode

Zijn wapens waren humor en satire, zijn methode de *reductio ad absurdum*. Zo lezen we in *Sophismes* de volgende “petitie”*, een fraai voorbeeld van de methode om iets tot haar logische consequenties te doordenken.

Van: de makers van kaarsen en een ieder die betrokken is bij verlichting.

Aan: de leden van het parlement.

We hebben te maken met de ruïnerende concurrentie van een buitenlandse rivaal die onder zulke superieure omstandigheden licht produceert dat hij de binnenlandse markt ermee overspoelt tegen ongelooflijk lage prijzen. Alle consumenten wenden zich tot hem. Deze rivaal is niemand anders dan de zon. We vermoeden zelfs dat Engeland hierachter zit, en de zon verder tegen ons opzet. Vooral daar de zon een zeker respect voor Engeland heeft, met die eeuwige mist aldaar, die zij voor ons niet heeft. Wat wij vragen is een wet die het sluiten verplicht van alle openingen waardoor licht onze huizen naar binnen komt. Wees zo goed geachte afgevaardigden ons verzoek serieus te nemen, en verwerp het niet zonder niet eerst onze argumenten te hebben gehoord.

Als openingen tot natuurlijk licht worden afgesloten en dus een behoefte aan kunstmatig licht wordt geschapen, welke industrie in Frankrijk zou daar niet van profiteren? Maar zult u zeggen: hoewel u misschien een voordeel heeft, de consumenten draaien op voor de kosten. We hebben ons antwoord klaar. U zelf heeft dit namelijk ook altijd al zelf gedaan. Als er bijvoorbeeld gesteld werd dat de consument een belang had bij vrije import dan was uw antwoord, ja, maar de producent heeft een belang om dit niet toe te staan. Maar zegt u, het licht van de zon is een gratis gave van de natuur. Die te weigeren staat gelijk aan het weigeren van welvaart onder het voorwendsel het middel te bevorderen om die welvaart te verkrijgen. Maar nu ondergraaft u uw eigen positie. Herinnert u zich dat tot op heden u altijd importen heeft tegengehouden in proportie tot deze gratis giften bevatten. Een sinaasappel uit Lissabon kost slechts de helft van een uit Parijs. Dit omdat de zon aldaar meer schijnt en hier kunstmatige verwarming nodig is. Hoe kan Franse arbeid concurreren met buitenlandse als wij alles moeten doen en zij slechts de helft en de zon de rest doet? Maar als een product dat voor de helft gratis is jullie tot protectie leidt, waarom dan niet een product dat helemaal gratis is? Ons argument, dat helemaal in overeenstemming is met uw beleid, niet te aanvaarden, en andere, die dat maar voor de helft zijn, wel, staat gelijk aan het aanvaarden van de vergelijking: $+X = + -$. Met andere woorden het stapelt absurditeit op absurditeit. Maak jullie keuze, maar blijf logisch. Want zolang jullie buitenlandse producten weigeren, waarvan in verhouding de prijs de nul nadert, hoe inconsistent is het dan om de zon toe te laten, waarvan de prijs altijd nul is!

* Deze en de volgende citaten uit het werk van Bastiat beoogen geen letterlijke vertalingen te zijn. Het zijn sterk ingekorte excerpten. Bijna al het werk van Bastiat, zo ook dat waaruit in dit essay van gebruik is gemaakt, is vrijelijk op het internet beschikbaar. Voor de Franstalige uitgave zie www.Bastiat.org; voor de Engelstalige uitgave zie www.econlib.org/library/Bastiat.

Waarom aanvaardt een ieder deze redenering tegen protectie niet? Eigenbelang en het niet kunnen volgen van de logica zouden een reden kunnen zijn. Hét probleem, waarom de drogredenen tegen de vrijhandel blijven bestaan, zegt Bastiat, is dat het tegendeel direct duidelijk is. Om die te kunnen weerleggen, is een gecompliceerde redenering nodig. Hoewel eenvoud het kenmerk van het ware is, om dit uit te leggen is meer vereist. In de introductie van *Sophismes* lezen we het volgende.

Maar, zouden we ons kunnen afvragen, zijn de voordelen van vrijheid zo goed verborgen dat ze alleen evident zijn voor de professionele econoom? Ja. We moeten toegeven dat onze tegenstanders met betrekking tot ons hier een groot voordeel hebben. Zij hebben slechts een paar woorden nodig om een halve waarheid te tonen. Wij daarentegen, moeten onze toevlucht nemen tot lange en droge redeneringen. Deze situatie ontstaat uit de aard van de zaak waar we het over hebben. Protectie geeft het voordeel dat het oplevert op één punt geconcentreerd, terwijl het nadeel dat het gevolg ervan is zich over een groot terrein uitstrekt. Het voordeel is duidelijk voor het natuurlijk oog, het nadeel toont zich slechts voor het oog van de geest. Voor vrijhandel liggen de zaken echter precies omgekeerd.

In feite is er in de loop van de tijd niet veel veranderd. Want ook Paul Samuelson, de economie Nobelprijswinnaar en populair tekstboekschrijver, omschreef het probleem in gelijke woorden. Vrijhandel, gebaseerd op specialisatie op basis van relatieve kostenvoordelen, is voor hem het beste voorbeeld dat hij kent van een economisch principe dat onbetwistbaar waar is maar niet direct zonneklaar is zelfs niet voor intelligente mensen. Er bestaat, zo zegt Bastiat, maar één verschil tussen een goede en een slechte econoom: de goede kijkt zowel naar dat wat direct zichtbaar is als dat wat voorzien moet worden. Om dit te illustreren vertelt Bastiat het verhaal “Wat wordt gezien en wat niet wordt gezien”.

Het zontje van een man breekt een ruit. De vader is natuurlijk boos. Een van de omstanders wijst de vader er op het van de positieve kant te bezien. Want zorgt het niet voor werk voor de glaszetter? Bastiat geeft toe dat dit aan de oppervlakte ook zo is. De glaszetter zal langskomen, de ruit zetten, de betaling in ontvangst nemen en in het geheim dankbaar zijn voor het onvoorzichtige gedrag van de jongen. Dit is wat een ieder ziet. Maar wat niet wordt gezien, is dat de man die zijn geld aan de ruit heeft uitgegeven dit niet meer voor iets anders besteden. Hij zou er bijvoorbeeld een pak voor hebben kunnen laten maken. Nu, in plaats van zowel een pak als een ruit te hebben, heeft hij alleen een ruit. De winst van de ruitenzetter is het verlies van de kleermaker. Er is geen nieuwe werkgelegenheid geschapen. Er is de neiging om slechts naar het onmiddellijk effect te kijken en het lange termijn effect te vergeten.

Wat we zien is een snelweg, een kanaal, wat we niet zien, zijn alle private projecten die mensen ondernomen zouden hebben, indien hun geld niet zou zijn wegbelast om deze projecten te financieren. Zo ook horen we, als zouden handige mensen een “ramp” voor de wereld zijn. Immers zij laten de economie niet draaien. Maar ook zij gooien het uitgespaarde geld niet in het water.

4. Het abc van de vrijhandel

Als er iemand is geweest, die onomwonden met voorbijgaan aan de betalingsbalans voor vrijhandel koos, was dat wel Bastiat. Beginnend met Adam Smith en met Bastiat als zijn propagandist komt het idee dat beide partijen voordeel hebben van de ruil. Er is een harmonie van belangen. Er kan gewoon niets ongunstigs zijn aan vrijwillige ruil vanuit het gezichtspunt van de individuen die ruilen. Anders zouden ze het wel laten. Kortom handel is geen wedstrijd met winnaars en verliezers. Dit principe van de winst bij de ruil dat aanvaard wordt bij ruil binnen een land verdwijnt uit het zicht als het om ruil tussen landen gaat.

4.1 Hoe het allemaal met de mercantilisten begon

De mercantilisten, in de periode tussen 1500 en 1750, waren de eersten die zich met de betalingsbalans bezighielden. Een land moest nooit meer van het buitenland kopen dan omgekeerd. Het land zou het verschil in goud of zilver moeten betalen. En deze edele metalen vertegenwoordigden nu net in hun ogen de welvaart van het land. In de woorden van Voltaire “het is duidelijk dat een land niet kan winnen tenzij een ander verliest en niet kan floreren zonder dat een ander land er slechter van wordt.” En daar het veroveren van een Spaanse zilvervloot door Piet Hein, gezien de grote vreugde kennelijk een uitzondering is geweest, blijft voor de meeste landen bij gebrek aan eigen goud en zilvermijnen niets anders over dan een overschot op de betalingsbalans te verwerven. Met een rijk gevulde schatkist kunnen “Zwitsers” worden gekocht en stijgt de macht van de vorst. In het verlengde daarvan moest de eigen industrie worden bevorderd. Gebiedsuitbreidingen en handelsoorlogen waren het gevolg.

Inderdaad, als goederen de grens niet over kunnen, doen legers het wel. De biografie van Bastiat noemde hem dan ook “een van die grote bemiddelaars van de vrede, aan wie, naar het Woord, de wereld eenmaal behoren zal.” Zonder handel is er minder te verliezen door de vernietiging die oorlog met zich mee brengt. Landen, daarentegen, die met elkaar handel drijven, hebben veel te verliezen. Voor de mercantilist waren invoertarieven nodig om de eigen binnenlandse producenten te beschermen tegen de aanvallen van buitenlandse concurrenten. Subsidies waren nodig voor exporteurs zodat zij de welvaart van anderen in de buitenlandse markten konden veroveren. Grondstoffen in andere landen moesten militair worden veroverd om ze uit de handen van concurrenten te houden. Economische activiteiten waren volkomen gepolitiseerd. Individuele belangen waren ondergeschikt aan die van de staat.

Als er een boodschap uit het werk van Bastiat valt te halen, is het wel die van de onvermijdelijke harmonie in de wereld. Dit zolang politici er zich maar niet mee bemoeien en individuen toestaan hun handelen zelf te coördineren. Overheidsmacht is alleen geoorloofd om dat doel te bereiken. De markt coördineert alle individuele plannen. Maar vandaag de dag, na een periode van vrijhandel na de Napoleontische oorlogen en voor de eerste wereldoorlog, zijn gepolitiseerde handelsconflicten tussen landen weer onvermijdbaar. De problemen en belangen van private aanbieders en vragers worden gezien als zaken van nationaal belang en overlevingsmogelijkheid. De staat staat boven aan de schaal van menselijke waarden, boven ieder individu. Het grote voordeel van vrijhandel daarentegen is dat het mensen zelf, buiten de overheid om, met elkaar laat handelen. Het depolitiseert menselijke relaties. Het nieuwe mercantilisme daarentegen, en de meest recente variant daarvan de anti-globalisten, ziet echter gevaren van handel *überhaupt*.

4.2 Bestaat er een ongunstige betalingsbalans?

De betalingsbalans geeft een systematisch overzicht, over een bepaalde periode, van alle economische transacties met het buitenland. Het is een statistische registratie van alle inkomende en uitgaande geldstromen. Tegenwoordig worden er van de gekste dingen statistieken bijgehouden, dat is het punt niet. Vooral omdat dit in de regel geen gevaar oplevert voor onze welvaart. Maar het bijhouden van de betalingsbalans als een van de oudste economische statistieken levert dat wel. Het zijn volkomen arbitraire statistieken. We weten ook niet wat de betalingsbalans is tussen Gelderland en Groningen of Leiden-Oost en Leiden-West. Wie is daarin geïnteresseerd? En als morgen Japan een provincie van Nederland zou worden, zouden we niet eens meer weten of we een overschot of tekort met dat land hadden. Aan de betalingsbalans ligt een visie op het economisch proces ten grondslag, alsof handel objectief meetbaar zou zijn en de prijs de waarde van goed daadwerkelijk meet. Een visie waaruit beleid volgt, vaak in de vorm van protectionistische maatregelen die de handel beperken.

De betalingsbalans bestaat eigenlijk uit twee balansen: de handelsbalans en de betalingsbalans. De handelsbalans geeft het verschil tussen de geldswaarde van de export en de import van goederen en diensten. De betalingsbalans is breder. Deze omvat ook de “onzichtbare” importen en exporten van leningen, investeringen en overheidsbetalingen. Beide begrippen delen het proces dat we handel noemen in onderdelen op, zodat de overheid die onderdelen, zonder de direct betrokkenen erbij te betrekken, dan wel als goed of slecht kan beoordelen.

Met zijn verhaal over de handelsbalans, in *Sophismes*, schreef Bastiat één van de beste kritieken op het begrip ongunstige handelsbalans. Vaak wordt gezegd dat de principes van vrijhandel slechts in theorie waar zijn. Maar, stelt hij, kijk eens naar het volgende geval van boekhouden van de zakenman. Zijn boekhouding moet toch wel relevant voor de praktijk van winst en verlies zijn. De vraag is: boekhouden we met zijn allen of ieder voor zich?

M.T. stuurt een schip met Franse goederen, met een waarde voor de douane van 200.000 francs, van Le Havre naar de Verenigde Staten. Bij aankomst in New Orleans moet 10 procent voor vervoer en 30 procent aan invoerbelasting worden betaald. De lading wordt met een winst van 20 procent verkocht voor 320.000 francs. Voor dit bedrag koopt de handelaar katoen. Hiervoor moet 10 procent voor vervoer en verzekering worden betaald, zodat het bij aankomst in Le Havre een waarde van 352.000 francs heeft. En het is ook dit bedrag dat de douaniers in Le Havre noteren. Uiteindelijk maakt M.T. op deze retourvaart een winst van 10 procent. En wat zien we in de boeken van M.T.? Aan de winst kant zien we twee boekingen, een van 40.000 en een van 70.400 francs. En M.T. is hiermee helemaal tevreden. Maar wat staat erin de boeken van de douane? Frankrijk heeft voor 200.000 francs geëxporteerd en voor 352.000 geïmporteerd. Frankrijk is op weg om zich zelf te ruïneren.

Enige tijd later zendt M.T. weer een schip met dezelfde lading weg. Helaas, bij het verlaten van de haven zinkt het schip. Rest M.T. het doen van twee boekingen. Nog te betalen aan X de lading van schip N. en verlies voor gehele lading 200.000 francs. De douane daarentegen boekt een export van 200.000 francs en zal nooit een import hoeven te boeken. Voor Frankrijk is de scheepsramp een duidelijke winst van 200.000 francs.

Bij handel is het idee van gelijkheid irrelevant. Je koopt alleen als je er op vooruit gaat. In de ruil worden ongelijkheden geruild. Prijzen meten niets. Op het moment van de ruil is alleen duidelijk dat je liever een Nuts dan een euro hebt. En wat de geldswaarde zelf betreft, je koopt zelden iets terug van gelijke waarde van degene die

bij jou heeft gekocht. Mijn betalingsbalans met Albert Heijn is in ieder geval enorm negatief. Het is juist het voordeel van handel, dat je je geld overal kan besteden, zo ook tussen landen. En bovendien, inderdaad de VS hebben een tekort op de handelsbalans met Japan. Maar per hoofd van de bevolking kopen Japanners meer Amerikaanse producten dan omgekeerd. Er zijn echter gewoon meer Amerikanen dan Japanners. Dit zal ook wel een reden zijn waarom protectionisten nooit een balans per hoofd van de bevolking produceren. Ook als percentage van het Nationaal Inkomen kopen de Japanners meer in de VS dan omgekeerd. Het zijn arbitraire nietszeggende statistieken.

4.2 Vrijhandel: eigendomsrechten, efficiëntie en sturing door de consument

Vrijhandel moet begrepen worden als een onderdeel van eigendomsrechten en vrijheid in het algemeen. Het gaat niet primair om handel maar om vrijheid. Zoals Adam Smith in 1776 al zei en Bastiat beaamt: “Iedere man, zolang hij maar niet de wetten van de rechtvaardigheid overtreedt, is volkomen vrij om zijn eigen doeleinden na te streven, om zijn werk en kapitaal in concurrentie met dat van ieder ander te brengen.” De morele basis van vrijhandel is dat een individu het recht heeft op het product van zijn eigen arbeid. Stelen is slecht omdat eigendom goed is. Dit impliceert eigendomsrechten. Het recht om eigendom te bezitten omvat het recht om het te gebruiken, het te behouden, en het weg te geven of te ruilen. Als dit niet mogelijk is, bezit men geen eigendom. Ieder obstakel daarvan is een inbreuk op het menselijke recht om eigendom te bezitten. Eigendom komt eerst en dan pas de wet.

Als eigendomsrechten bekend zijn, wordt er niet over efficiëntie gediscussieerd. De eigenaren beslissen op grond van een eigen financiële inschatting. Maar hoe staat het met de maatschappelijke efficiëntie als er externe effecten zijn. Dat wil zeggen voor en nadelen, die niet aan de direct betrokkenen ten goede of ten laste komen? Als hier kritiek op is, dan gaat deze kritiek niet over efficiëntie, als zou bijvoorbeeld de natuur worden opgeofferd aan efficiëntie, maar over wie heeft en wie verdeelt eigendomsrechten en wat zijn de regels van het spel.

De meeste mensen snappen heel goed de voordelen van arbeidsdeling en internationale handel. Een mens ontvangt een miljoen meer door handel dan hij ooit zelf in autarkie kan produceren. Ruil, voor Bastiat, is de maatschappij, en de maatschappij is ruil. Je kunt niet alles zelf produceren. Voor sommige goederen geldt, je moet het of wel kopen dan het zonder die goederen doen. Of we halen het goud uit Zuid-Afrika of we moeten het zonder doen. Ook begrijpen ze wel dat verschillen in vaardigheden en klimaat er toe kunnen leiden dat iets beter door ruil dan door eigen productie kan worden verkregen. Bananen zullen in het Westland wel nooit een succes worden. Ook begrijpen ze dat als er iemand, of een land, beter in alles is er toch wel een activiteit zal zijn waar hij, het land, relatief het beste in is. De reumaspecialiste, die ook kampioen grasmaaien is, kan nog steeds beter een ander haar gras laten maaien. Zo houdt zij zelfs nog geld over in vergelijking met de situatie dat zij het allemaal zelf zou hebben gedaan. Toch krijgen ook bij specialisatie velen een kans. De stervoetballer kan niet voor iedere wedstrijd worden ingezet. Ook de mindere spelers krijgen een kans.

Naar wiens oordeel dient er gespecialiseerd te worden? Dat is dat van de consument. Waar dat van de producent toe leidt, geeft het verhaal van “de negatieve spoorweg” uit *Sophismes*.

Bastiat leest in een krant uit Bordeaux dat een zekere Simiot zich afvraagt of er niet in Bordeaux een onderbreking moet komen in de spoorlijn die wordt aangelegd van Parijs naar Spanje. Hij beantwoordt de vraag positief en geeft de volgende reden. De onderbreking is goed voor de lokale vervoerders, hoteliers, etc. Hier zien we een duidelijk voorbeeld van hoe het belang van de consument wordt opgeofferd aan diegene die de dienst moet verrichten. Maar als Bordeaux het recht heeft, vanuit het algemeen belang, om de spoorlijn te onderbreken, hebben andere steden langs de lijn dat ook. Immers, ook daar wordt alsdan de lokale industrie gesteund. Op deze manier zullen we eindigen met een spoorlijn die geheel uit een serie onderbrekingen bestaat, dat wil zeggen een negatieve spoorlijn.

Kortom, economie is subjectief en individueel! Welvaart is geen materieel begrip. Door handel als een materieel begrip te zien, wordt het zicht op handel slechts verstoord. Maar in ruil wordt toch niets geproduceerd, er is toch nog steeds dat ene geruilde object? Handel is echter ook productief net zoals de landbouw en de industrie dat zijn. Ruil gaat niet tussen gelijkheden. Ruil is net een soort productie. We offeren iets op en krijgen er iets van grotere waarde (en zeker geen gelijke arbeidswaarde zoals Marx beweerde) voor terug. In de ruil gaat het dus uiteindelijk om het subjectieve nut van de consument. Niet de producent maar de consument staat bij Bastiat centraal.

4.3 Vrijhandel: de overheid

Welke rol speelt de overheid bij vrijhandel? Geen grote rol, maar om dit te begrijpen en niet te handelen, is inzicht vereist. Het citaat van Jeremy Bentham dat Bastiat het voorwoord van zijn *Sophismes* mee geeft, luidt: “In de politieke economie valt er veel te leren maar weinig te doen.” Inderdaad *laissez faire, laissez passer, le monde va de lui même*.

Bastiats klassieke commentaar bij de rol van de overheid vinden we in zijn essay “De Wet”, dat enkele maanden voor zijn dood werd gepubliceerd. De openingszin signaleert een gevaarlijke ontwikkeling bij de overheid.

De wet [de overheid] ontaardt! En zo ook de politietaken van de overheid! De wet, zeg ik, heeft zich niet alleen afgewend van haar eigenlijke taak maar volgt een geheel daaraan tegengestelde richting! De wet is het wapen geworden van ieder denkbare hebzucht! In plaats van de misdaad binnen de perken te houden, is de wet zelf schuldig aan de kwaden die het veronderstelt wordt te bestrijden! Als dit waar is, is het een zeer ernstig feit, en is het mijn morele plicht mijn medeburgers hier op te wijzen.

Bij de overheid valt niets te halen. Terwijl vrijwillige ruil een inherente harmonie bezit, staat het handelen van de overheid hier noodzakelijk recht tegenover. Daar de overheid zelf geen welvaart creëert, moet zij, en dat is de essentie van de overheid, van de een nemen om het de ander te geven. De overheid, zegt Bastiat—en geeft daarmee misschien wel de meest vernietigende definitie van de overheid die ooit is neergeschreven—is de grote fictie door welke ieder tracht te leven op de kosten van de ander. Toch is de overheid wel nodig, en mits zij zich beperkt tot haar essentiële taken is daar ook niets tegen. De wetten moeten zelf wel respectabel zijn. En dat kunnen ze nooit worden op basis van bijvoorbeeld een meerderheidsbeslissing. In “De Wet” lezen we:

Leven, vermogens, productie—met andere woorden individualiteit, vrijheid, eigendom—dat is de mens. En daar zij de essentie van het menszijn uitmaken, gaan zij aan alle menselijke wetgeving vooraf, en staan hier dan ook verre boven. Leven, vrijheid, en eigendom bestaan niet omdat de mens wetten heeft gemaakt. In tegendeel, het is het feit dat leven, vrijheid, en eigendom al bestonden aler de mens wetten is gaan maken.

Voor Bastiat is de wet een negatief subject. De wet creëert geen rechtvaardigheid; de wet moet onrechtvaardigheid voorkomen. Geen individu, geen groep, heeft het recht een ander tot slaaf te maken. Alle inkomensherverdeling door meerderheidsbeslissingen is legale plunder.

Hoe moet vrijhandel tussen landen worden ingevuld? Democratisch in directe onderhandelingen tussen landen of door internationale bureaucratieën zoals de Wereldhandelsorganisatie. De keuze is een valse. We vergeten de soevereiniteit van de individuen zelf. Handel moet worden gemaakt door individuen. Dat is vrijhandel. Dit is gebaseerd op het begrip dat de overheid niet de rede is maar de macht. Waaruit volgt dat de overheid zich hier ook strikt toe zou moeten beperken. De keuze bij handelspolitiek is dus geen nationale of supranationale maar een individuele.

Dat het voor de overheid onmogelijk is om werk te scheppen, geeft Bastiat aan in het vermakelijke verhaal in de *Sophismes* van een Chinese keizer die, in een tijd van depressie, het kanaal tussen twee steden, aangelegd om de handel te bevorderen en de transportkosten te verlagen, met grote stenen laat dempen. De hoogste mandarijn, die er aanvankelijk tegen was, moet als hij later door de keizer tot zich wordt geroepen en alle bedrijvigheid rond het kanaal ziet, er wordt een weg aangelegd, er verrijzen hotels en restaurants, toegeven dat de keizer een wijs man is. Wat niet wordt gezien, is dat er geen arbeid is gecreëerd maar slechts is verplaatst. Want ook vroeger moesten de mensen, reizen, slapen en eten. Het eindresultaat is minder productie, hogere prijzen en lagere lonen. Dit alles veroorzaakt door dat men een minder kostbare factor van productie vervangt door een meer kostbare, een kanaal voor een weg, of een machine door een mens. In die visie, zijn lage prijzen voor consumenten slechts van beperkt belang. De welvaart van een land bestaat uit de hoeveelheid arbeid die het voor de arbeiders schept. Als het werk is dat we willen hebben, zegt Bastiat, laten we dan een ieder verbieden om met zijn rechterhand te werken. Maar nee, daar onze behoeften onbeperkt zijn en onze middelen beperkt, heeft het geen zin om inefficiënties te behouden om maar werk te behouden. Vooruitgang is er als we iets met minder werk kunnen produceren, niet met meer.

4.5 Protectionisme

In “Iets anders” uit de *Sophismes* gebruikt Bastiat de “Crusoe” benadering van economische problemen. Hij start met de meest simpele economische organisatievorm.

Herinner je je hoe Robinson Crusoe toen hij geen zaag had een plank maakte? Ja, hij velde een boom en door die met zijn bijl van takken te ontdoen, bracht hij hem terug tot een plank. En dat kostte hem veel arbeid? Ja, twee volle weken. En waarvan leefde hij gedurende die tijd? Van zijn voorraden. En wat gebeurde er met de bijl? Die werd bot. Heel juist. Maar misschien weet je niet dat juist toen hij met de bijl de eerst tak van de stam wou verwijderen, hij een aangespoelde plank op het strand zag. O, wat

een geluk! Hij rende er naar toe om hem op te pakken? Dat was inderdaad zijn eerste reactie, maar hij stopte en dacht als ik de plank haal, kost het me alleen de moeite van het dragen en de tijd die nodig is om naar het strand en terug te lopen. Maar als ik zelf de plank maak, ben ik minimaal twee weken aan het werk. Mijn bijl wordt bot, wat me werk oplevert om hem scherp te maken. Bovendien zal ik mijn voorraden gebruiken, wat me ook weer werk oplevert om ze aan te vullen. En arbeid is welvaart. Het is duidelijk dat ik me zelf tekort doe door naar het strand te gaan en de plank ophaal. Het is van vitaal belang om mijn eigen arbeid te beschermen. En nu ik er zo over denk; ik kan zelfs extra arbeid scheppen door naar het strand te gaan en de plank weer in de zee te gooien. Wat een absurde redenering! Dat kan wel zo zijn, maar het is de redenering die ieder land hanteert dat zichzelf beschermt door de import van goederen te verhinderen. Maar zag Crusoe dan niet dat hij de tijd die hij uitspaarde aan het maken van iets anders kon besteden? Iets anders? Zolang een mens onvervulde behoeftes en tijd heeft, heeft hij altijd iets te doen. In een enorme blindheid verwacht hij arbeid met het resultaat daarvan. Het middel met het doel.

Vrijhandel is goed omdat het consumenteninkomens meer waard maakt door het de toegang te verschaffen tot de hele wereld. Protectie beschermt bedrijven niet tegen buitenlandse producenten maar tegen de consumenten. Overheidsbeleid dat producenten steunt, bevoordeelt schaarste boven overvloed. De prijs gaat omhoog en sommigen kunnen het product niet meer kopen ten bate van het voordeel van anderen. De vrijheid van consumptie van de consument zou een onrecht zijn voor de producent. Producenten hebben voordeel van schaarste en hoge prijzen, consumenten van overvloed en lage prijzen.

Maar moeten we dan banen in Nederland opofferen om goedkope import uit het buitenland te krijgen? Tegenstanders presenteren een afruil tussen werkgelegenheid in eigen land en goedkope buitenlandse producten. Hier valt natuurlijk niets tegen in te brengen. Inderdaad als wij meer uit het buitenland gaan gebruiken, raken er minder Nederlanders aan het werk in de daarmee concurrerende industrieën. Maar ongezien blijven de banen die geschapen worden waarmee wij de producten creëren die wij met de buitenlanders ruilen. Er valt immers altijd, zegt Bastiat, wel iets anders te doen. De voordelen, zoals ook Hayek later beaamde, van vrijheid zijn veelal de voordelen van het gebruik dat anderen er van maken. Ze bedenken zaken waar we zelf nooit aan zouden hebben gedacht. Ook blijft ongezien de druk, die de buitenlandse industrieën ons geven, om te innoveren. Vrijhandel brengt het element van concurrentie in de binnenlandse markt. Daarnaast de wereld is aan het veranderen. Onderontwikkelde landen betreden het terrein van de wereldhandel en ontdekken hun relatieve kostenvoordeel. Als die meer gaan verkopen, kunnen ze ook weer meer terugkopen. Bovenal laat vrijhandel productiemiddelen daar inzetten waar zij het productiefst zijn. Door prijsdaling gaat de levensstandaard van een ieder omhoog: de reële lonen stijgen. Handel dient er zeker niet voor om een export surplus te krijgen. Er is geen voordeel door meer weg te geven dan terug te ontvangen. Met exporten betalen we importen; uiteindelijk vereisen importen exporten.

Velen geloven dat we bij vrijhandel bedolven zullen worden onder buitenlandse producten. Alle werkgelegenheid zal hierdoor tot nul worden gereduceerd. Maar goederen kunnen het land niet binnenkomen zonder dat we er iets voor teruggeven, hetzij goederen, geld, of investeringen. Zoals we lezen in “Het kleine arsenaal van de vrijhandelaar” (*Sophismes*). “Stel iemand vertelt je: Ik zou voor vrijhandel zijn als buitenlanders als ze hier hun producten brachten de onze in ruil

mee terug zouden nemen. Maar ze nemen ons geld mee. Antwoord: Geld groeit niet op de korenvelden, zoals ook koffie dat niet doet. Noch wordt het geproduceerd in de fabrieken. Voor ons, als we buitenlanders met geld betalen, staat dat gelijk aan met koffie te betalen.”

4.8 Importtarieven

Voor Bastiat zijn importtarieven hét voorbeeld van bedrog van de consument. Ze houden de prijzen hoog en benadelen daarmee de eigen burgers, terwijl hun meer arbeidsplaatsen en lagere belastingen worden beloofd. Zijn verhaal hoe de eigen economie te verbeteren door buitenlandse import te verhinderen lezen we in “Wat wordt gezien en wat niet wordt gezien.” Het betreft het verbieden van de invoer van ijzer uit België in Frankrijk.

Onze Franse protectionist was zich ervan bewust dat de Belgen ijzer goedkoper konden produceren dan de Fransen dat konden en dat de Fransen hun ijzer van de Belgen kochten. Dit was hem een doorn in het oog. Eerst wou hij ze, gewapend en al, zelf aan de grens tegenhouden. Maar al gauw liet hij dat idee varen. Hij zou er zelf ook het loodje kunnen leggen en bovendien zou hij vele mensen moeten huren om de hele grens te bewaken. Dat zou hem meer geld kosten dan hij bezat. Maar plots had hij een briljant idee. Hij herinnerde zich dat in Parijs een grote fabriek stond die wetten produceerde. En hij wist ook dat een ieder in Frankrijk deze wetten moet opvolgen, zelfs de slechteriken. Dus al wat hij nodig had van die fabriek in Parijs was een wet die Belgisch ijzer verbood. Bovendien hoefde hij dan zelf niet te gaan en zouden alle Fransen voor de grenswachten moeten betalen. In Parijs gaf hij het volgende argument. Belgisch ijzer heeft een prijs in Frankrijk van 10 francs per 100 pond. Maar ik zou het graag voor 15 franc verkopen. Maak nu een wet die het verbiedt Belgisch ijzer in Frankrijk te verkopen. De volgende fantastische resultaten volgen. Ik kan mijn bedrijf uitbreiden en meer werkers in dienst nemen. We hebben ook meer geld te spenderen dat de handelaren in onze gemeenschap ten goede komt. En dat alles het resultaat van de 5 franc die jullie me in staat stellen meer te vragen.

In alle eerlijkheid moeten we toegeven dat de redenering niet geheel fout is. De handelaar wijst echter op de onmiddellijk zichtbare resultaten en niet op dat wat minder voor de hand ligt. Die 5 franc die de Fransen meer betalen, komt niet van de maan, maar uit de zakken van de Fransen die eerst 10 en nu 15 franc voor ijzer moeten betalen. En nu gebruikt die industrie het, maar anders hadden die Fransen dat zelf gedaan. En inderdaad de werkgelegenheid in de ijzerindustrie is gestegen, maar gedaald in andere industrieën. Maar bovenal, mensen worden er toe verleid te denken dat roof moreel goed te praten valt als het maar legaal is.

Als de staat tarieven en andere handelsbelemmeringen gaat gebruiken om beleid te voeren, betreden we het veld van de internationale politiek en intrige. Handel wordt een vijandig proces. Het wordt een concessie die we verlenen aan landen waar we vriendschappelijke banden mee onderhouden en onthouden aan vijandige. Het reduceren van een tarief zou een gunst zijn. Bij ruil hebben echter beide partijen voordeel; het is een vriendschappelijke gebeurtenis. Daaruit volgt dat we nooit kwaad met kwaad moeten vergelden: een tarief met een tarief. Zelfs al zou de hele wereld dat voor Nederlandse producten wel doen. Door dit niet te doen, winnen we op twee

manieren, namelijk als consumenten omdat de geïmporteerde producten goedkoper zijn, en omdat het een duidelijk signaal is van onze vriendschap.

Moeten protectionistische barrières dan niet worden vergolden? Het land moet gewoon eenzijdig de zaak zo laten. Een boycot van buitenlandse producten is immers niets anders dan wat wij ons zelf aandoen en wat de vijand in oorlogstijd met een blokkade van ons land probeert te bereiken. Ook het argument dat we afhankelijk worden van het buitenland snijdt geen hout. Iedereen is afhankelijk van een ander, ook binnen een land. Bovendien, zegt Bastiat, stel iemand vertelt je dat het essentieel is voor een groot land dat het een eigen ijzerindustrie heeft. Antwoord: Wat essentiëler is, is dat het grote land ijzer *heeft*.

5. Conclusie

De betalingsbalans is nog steeds onder ons en vrijhandel wordt opnieuw bedreigd. Wat de betalingsbalans betreft, is de moraal duidelijk. Zoals Adam Smith al zei, niets is zo absurd als de doctrine van de betalingsbalans en Bastiat schreef in “Het kleine arsenaal van de vrijhandelaar” (*Sophismes*): “Stel iemand vertelt je: Met vrijhandel zullen we overspoeld worden met brood, vlees, kolen en jassen. Antwoord: Dan zullen we noch hongerig zijn noch het koud hebben. Stel iemand vraagt je: Waarmee moeten we betalen? Antwoord: Maak je daar geen zorgen over. Als we overspoeld worden met buitenlandse producten is dat omdat we deze kunnen betalen; en als we niet kunnen betalen, zullen we ook niet overspoeld worden met buitenlandse producten”. En zoals dat ook in onze tijd is gesteld door Herbert Stein, adviseur van de presidenten Nixon en Ford: (1) er is nooit een tekort, en (2) het zou ons niet noodzakelijk schaden als het er wel was. Zodat hij concludeert “Er moet iets beters zijn om ons zorgen over te maken”.

Wat de vrijhandel betreft, is de moraal ook duidelijk. Hierbij zijn twee woorden gevaarlijk. Wij en zij. Wij handelen niet met hen. Nederland handelt niet met Japan. Ik handel met jou, en jij met mij. Individuen met individuen. Maar dan is een ding ook absoluut zeker. Je wilt hebben wat de ander heeft; je behaalt voordeel in de ruil zoals de ander dat ook doet. Een staat is slechts een verzameling individuen die onder het bewind van een staat vallen, waar niets te halen valt. Stel, zegt Bastiat in “Het kleine arsenaal van de vrijhandelaar”, iemand vertelt je: Andere landen hebben veel meer voordeel dan ons land. Antwoord: Door handel worden ze in feite gedwongen deze voordelen met ons te delen”.